

prof. Alain-Laurent Verbeke

HET CONTRACT VAN CUPIDO

Over liefde, geld en hoe je
elkaar kunt beschermen in
elke relatievorm

HET CONTRACT

prof. Alain-Laurent Verbeke

VA

N

Over liefde, geld en hoe je
elkaar kunt beschermen in
elke relatievorm

CUPIDO

BORGERHOFF
& LAMBERIGTS

JACQUES

ANNA

GETROUWD
(WETTELIJK STELSEL)

Anna bouwde een sterke carrière uit, Jacques zorgde vooral voor het gezin en huishouden. Wat gebeurt er met hun bezittingen als Anna de scheiding aanvraagt?
Zie pagina 37.

KEVIN

ISABELLE

FEITELIJK SAMENWONEND +
TESTAMENT

Kevin overlijdt plots en laat via testament alles na aan Isabelle. Hoeveel houdt zij uiteindelijk over na de erfbelasting?
Zie pagina 77.

CARLOS

NATHALIE

GETROUWD
(WETTELIJK STELSEL)

Carlos en Nathalie hebben vier kinderen en een huis vol herinneringen. Wat gebeurt er met Carlos en de kinderen als Nathalie overlijdt?
zie pagina 31, 49, 51, 52.

MABLE

RON

GETROUWD (SCHEIDING
VAN GOEDEREN)

Ron is een succesvolle hartchirurg. Mable zette haar carrière stop voor het gezin. Wat betekent dat voor haar toekomst wanneer Ron de scheiding aanvraagt?
Zie pagina 40.

JASMIEN

SARAH

FEITELIJK
SAMENWONEND

Na twaalf jaar beslist Sarah om de relatie te beëindigen. Welke rechten heeft Jasmin?
Zie pagina 74.

THOMAS

LAT-RELATIE

Jasmin en Thomas wonen apart, maar delen een spaarrekening en een vakantiehuis. Wanneer Thomas overlijdt, erft Jasmin via een testament. Hoeveel houdt zij uiteindelijk over na de erfbelasting?
Zie pagina 84.

JOKE

AHMED

FEITELIJK
SAMENWONEND

Joke en Ahmed delen bijna twintig jaar lief en leed, maar hebben geen kinderen of testament. Wat gebeurt er als Joke plots overlijdt?
Zie pagina 66.

JAN

NOOR

WETTELIJK
SAMENWONEND

Jan en Noor hebben plannen voor een gezin, maar Jan overlijdt onverwacht. Waarop heeft Noor recht?
Zie pagina 70.

JONAS

GREET

LAT-RELATIE

Jonas en Greet hebben een sterke intieme band, maar wonen apart. Wat als Greet plots ernstig ziek wordt en zelf geen beslissingen meer kan nemen?
Zie pagina 95.

INHOUD

Inleiding. Onze samenleving verandert, het recht hinkt achterop	9
Voor wie is dit boek bedoeld?	13
De opbouw van dit boek	14
Hoofdstuk 1. De wettelijke regels en bescherming bij huwelijk	19
Van ouderwets instituut naar modern partnerschap	21
Een belangrijke maatschappelijke functie	22
Solidariteit binnen het huwelijk	24
Het huwelijk volgens de Belgische wet	25
Het 'primair' huwelijksvermogensstelsel:	
dwingende regels tijdens het huwelijk	26
Gemeenschap van goederen of scheiding van goederen	31
Het huwelijk eindigt door echtscheiding	37
Het huwelijk eindigt door overlijden	47
Economische wettelijke voordelen of privileges	58
Hoofdstuk 2. De beperkte wettelijke regels en bescherming bij ongehuwd samenwonen	63
Feitelijk samenwonen	65
Wettelijk samenwonen	68
Solidariteit tijdens de relatie	72
Solidariteit bij relatiebreuk	73
Solidariteit bij overlijden	76
Pensioenrechten en fiscaliteit	78
Hoofdstuk 3. De onbestaande wettelijke regels en bescherming van 'andere intieme samenlevingsrelaties'	81
Op weg naar een 'post-familiale' familie,	
met 'ontkoppeling' in het relatierecht	83
De omschrijving van 'andere' intieme samenlevingsrelaties	86

Hoofdstuk 4. Belgisch relatievermogensrecht uit balans	103
Gradaties in wettelijke solidariteit	105
Vrijheid als centraal principe	106
Menu 'à la carte'	107
Samengevat: bescherming, privé en publiek bekeken	107
Hoofdstuk 5. Vrijheid als grondslag voor bescherming	115
Hoe vrijheid en zorg samenhangen	117
De mythe van de volledig bewuste keuze	119
De illusie van echte en bewuste vrijheid of autonomie	125
Hoofdstuk 6. Standaardmodel met versterkte opt-out voor samenwoners	133
Op zoek naar de echte vrijheid of autonomie	135
Duidelijke regels voor een versterkte opt-out	139
Gelijke bescherming voor gelijkaardige relaties	144
Modulair raamwerk voor economisch-financiële bescherming	150
Hoofdstuk 7. Flexibel raamwerk met opt-in voor 'andere intieme samenlevingsrelaties'	157
Emotionele bijstand als kernvoorwaarde	159
Bouw je relatiebescherming zelf op	159
Levensgezel zonder economisch-financiële solidariteit, maar met wettelijke intimiteitsprivileges	160
Samenwonen met meer dan twee personen	161
Hoofdstuk 8. Het 'caring en sharing' -modulair raamwerk van economische solidariteit	165
Een toepasbaar model	167
Het raamwerk met vier modules van economische solidariteit inhoudelijk ingevuld	168
Wettelijke intimiteits- en economische privileges	171
Hoofdstuk 9. Twintig stellingen en conclusies	177
Twintig stellingen	179
Conclusies voor een billijk en inclusief relatievermogensrecht	186

INLEIDING

**ONZE
SAMENLEVING
VERANDERT,
HET RECHT
HINKT ACHTEROP**

Hoewel in onze samenleving veel verschillende manieren van relatievorming bestaan, lijkt het Belgische recht die gevarieerde realiteit in grote mate te ontkennen. Alleen wie in het huwelijk treedt, mag rekenen op een echte juridische erkenning van die intieme relatie en ook op een grote mate van bescherming, zowel tijdens het huwelijk, als wanneer het fout loopt bij een echtscheiding, of in geval een van de echtgenoten door overlijden wegvalt. De regeling die vandaag bestaat in het huwelijk, bespreken we in meer detail in hoofdstuk 1. Die automatische bescherming van het huwelijk is belangrijk omdat mensen vaak weinig of niets regelen. Ze rekenen voor die bescherming duidelijk vooral op de wet of het recht. Maar veel mensen beseffen niet dat de wet enkel bescherming geeft aan koppels die getrouwd zijn.

Maar zelfs binnen het huwelijk zijn niet alle koppels even goed beschermd. Wie kiest voor het stelsel van scheiding van goederen, vaak zonder de gevolgen goed te begrijpen, riskeert bij echtscheiding met lege handen achter te blijven. En meer dan we zouden denken is het in heterohuwelijken de vrouw die hiervan het slachtoffer wordt. Zij is het vaak die haar loopbaan onderbreekt, stopzet of deeltijds gaat werken, om voor het gezin te zorgen, terwijl het vermogen juridisch op naam van haar echtgenoot wordt opgebouwd.

Wie wettelijk of feitelijk samenwoont, of een relatie heeft zonder met elkaar samen te wonen, valt volledig buiten dit beschermende kader. Delen in elkaars spaarcenten of vermogen is niet verplicht, alimentatie na een relatiebreuk is niet wettelijk geregeld, het erfrecht is minimaal of onbestaand, en ook op pensioenrechten kunnen deze partners niet rekenen. Ze moeten alles zelf regelen, maar mogen dat ook niet helemaal doen zoals ze dat zouden willen. We bespreken dit nader in hoofdstuk 2.

Wie ongehuwd samenwoont moet dus goed beseffen dat er veel minder of zelfs geen enkele bescherming bestaat op het vlak van financiën of vermogen, tenzij je daar samen voor kiest en dat in een contract vastlegt – of een testament maakt voor het geval van overlijden. Zonder contract, volmacht of testament sta je als geliefde soms letterlijk buiten spel – zelfs

na tien of twintig jaar samen. Bij overlijden, ziekte of relatiebreuk kan je alleen terugvallen op wat je samen geregeld hebt, niet op de wet.

Het huwelijk biedt ook een vorm van bescherming aan de hand van een aantal wettelijke voorrechten of privileges. Daarbij is er een onderscheid tussen intimiteitsprivileges en economische privileges. De eerste hebben te maken met de intimiteit van de relatie waardoor de echtgenoot bijvoorbeeld altijd op bezoek mag komen in het ziekenhuis of in de gevangenis. Economische privileges zijn een bevoordeling op fiscaal vlak en sociale zekerheid zoals pensioen, iets wat de wet ook meer en meer aan ongehuwde samenwoners toekent. Op het vlak van de schenk- en erfbelasting bijvoorbeeld, is er voor samenwoners wel een verregaande gelijkenschakeling met gehuwden, maar niet helemaal, en niet overal in het land. Zo kunnen bijvoorbeeld de feitelijke samenwoners in Wallonië niet van die regeling genieten. Maar partners in een intieme relatie die niet met elkaar samenwonen, zoals LAT-koppels of mensen in een polyamorische relatie, vallen in België volledig uit de boot.

De bestaande situatie voor veel mensen en koppels of relaties is met andere woorden niet eerlijk. De klassieke norm van één huishouden, één huwelijk, één juridisch kader is misschien wel nog voor veel mensen geschikt, maar is dat voor evenveel andere mensen totaal niet. De al te eenzijdige benadering van de Belgische wet past niet meer bij de diversiteit aan relaties vandaag. Mensen kiezen steeds vaker bewust voor andere vormen van samenleven of samen intiem zijn. Ze bouwen hun relatie anders op, maar zorgen wel degelijk voor elkaar. Helaas erkent het recht die solidariteit enkel als je in het juiste juridische vakje past.

Ons relatievermogensrecht is vaak niet billijk, omdat koppels ongelijk behandeld worden: gehuwden onder gemeenschap of scheiding van goederen, wettelijk samenwonenden of informeel feitelijk samenwonenden krijgen elk andere regels. Het is ook niet inclusief, omdat alle mensen die een intieme relatie hebben zonder als koppel samen te wonen, volledig buiten het relatievermogensrecht en enige andere wettelijke erkenning (zoals de genoemde privileges) vallen.

Al sinds het eind van de jaren 1980 pleit ik dat er een grote nood is aan ‘rebalancing’ binnen ons Belgische huwelijksvermogensrecht en relatievermogensrecht. Daarmee bedoel ik dat er een beter evenwicht moet komen tussen individualiteit en solidariteit op het vlak van geld en vermogen binnen koppels en intieme samenlevingsrelaties. We moeten de balans herstellen. Die lijkt nu te ver doorgeslagen naar individualiteit en biedt in vele situaties te weinig solidariteit of bescherming. Net daarom heb ik dit boek geschreven.

VOOR WIE IS DIT BOEK BEDOELD?

Het contract van Cupido is bedoeld voor iedereen die samenwoont met een partner (wettelijk, feitelijk of informeel), die getrouwd is of wil trouwen, die een intieme band heeft zonder samen te wonen, of die simpelweg wil begrijpen welke rechten (en risico's) verbonden zijn aan een intieme samenlevingsrelatie, van welke vorm of aard ook.

Het recht mag niet blind zijn voor wie buiten de lijntjes van de zogenaamd ‘normale’ conventies en cultuurpatronen kleurt. Het **recht is tenslotte een middel, en geen doel op zich**. Het is een instrument om de verhoudingen tussen burgers onderling, en tussen burgers en overheid, op een redelijke en faire manier te organiseren en te ordenen. Het recht vervult dus een dienende rol, ten dienste van mens en samenleving. De geest van de wet, de rechtvaardigheid en billijkheid, zijn voor mij altijd en overal belangrijker dan de formele letter van de wet. ‘*Dura lex, sed lex*’ (‘de wet is hard, maar het is de wet’), is een vaak maar onterecht gebruikt formeel excuus om de gerechtigheid te ontlopen. Dat heb ik nooit aanvaard, niet als jurist, niet als mens, en niet als burger.

Het recht moet een hulpmiddel zijn om liefde, zorg en verbondenheid in alle verschijningsvormen, geuren en kleuren, ook juridisch vorm te geven – eerlijk, veilig en op maat van elke mens, omdat elke persoon waardig is en ons respect verdient.

DE OPBOUW VAN DIT BOEK

Dit boek is gebaseerd op uitvoerig onderzoek en vele publicaties over de jaren heen.¹ Het is opgebouwd in drie bewegingen:

- ◆ hoofdstukken 1 t.e.m. 3: wat er is, of hoe het huidige recht in elkaar zit;
- ◆ hoofdstuk 4: wat er fout gaat;
- ◆ hoofdstukken 5 t.e.m. 8: hoe het beter kan.

1 Hoe zit het bestaande systeem van de Belgische wet in elkaar?

Hoofdstukken 1, 2 en 3 bespreken de bestaande wettelijke regels en bescherming.

In hoofdstuk 1 bekijken we in detail de vele regels en vrij verregaande bescherming waarin de wet voorziet voor gehuwden.

In hoofdstuk 2 lichten we het gebrek aan regels en bescherming toe voor de ongehuwde samenwoning. We maken daarbij een onderscheid tussen feitelijk en wettelijk samenwonende koppels. Zij die gewoon in de feiten samenwonen op hetzelfde adres, lief en leed delen, vaak samen kinderen hebben, kiezen voor een feitelijke samenwoning. Zij die wel naar het gemeentehuis gaan om een verklaring van wettelijke samenwoning af te leggen, kiezen hiermee voor een wettelijke samenwoning.

In hoofdstuk 3 stellen we vast dat de wet helemaal geen aandacht heeft voor andere vormen van intieme samenlevingsrelaties buiten de samenwonende koppels. Daarbij moeten we bepalen wat we onder een intieme samenlevingsrelatie verstaan en welke criteria daarvoor gelden.

2 Het huidige Belgische recht voldoet niet

De tweede beweging in hoofdstuk 4 biedt een kritische reflectie op die bestaande regels van het Belgische recht. Hierbij is mijn stelling dat ons Belgisch recht op het domein van geld en geliefden, uit balans is.

Nochtans is er op zich niets fout met het basisuitgangspunt in ons recht, met name de vrijheid voor elk koppel om de financiële en economische gevolgen van hun relatie vorm te geven zoals zij dat wensen en zoals dat het beste bij hen past. Dit onderzoeken we in hoofdstuk 5. De vrijheid of de autonomie van elke mens om zijn eigen beslissingen te nemen over zijn leven staat voorop. Maar er is een spanningsveld tussen vrijheid en bescherming: hoeveel vrijheid moet er zijn en hoeveel bescherming moet er worden ingevoerd? Daarbij speelt vooral de vraag of de keuze die iemand maakt over zijn² relatie, wel een keuze is die hij in volle vrijheid heeft gemaakt. De wetgever neemt dat heel vlot, bijna automatisch aan: voor de wet is elk mens een vrij persoon die autonoom en doordacht, met kennis van zaken, keuzes maakt. Alleen is dat wettelijk uitgangspunt gebaseerd op aannames en veronderstellingen die in de werkelijkheid van elke dag niet altijd kloppen. Die **illusie van echte autonomie** is volgens mij de belangrijkste oorzaak van de grote onevenwichten en scheeftrekkingen in ons wettelijk systeem.

3 Voorstel voor een beter systeem

In de derde beweging zoek ik daarom naar een nieuw evenwicht. Hier probeer ik een oefening van **herijking of ‘rebalancing’ van ons relatievermogensrecht** op een heel concrete wijze uit te werken, zodat dit in de praktijk van elke dag ook het gewenste effect heeft.

De basisgedachte van mijn voorstellen is dubbel: een soepel systeem van aanvullende vermogensregels in combinatie met een herwaardering van de echte autonomie of vrijheid. Dat betekent in eerste instantie dat die aanvullende regels automatisch gelden voor alle koppels die duurzaam samenwonen, gehuwd en ongehuwd. Maar dat betekent niet dat die

regels verplicht zijn. Koppels kunnen ervoor kiezen om die aanvullende regels niet op hun situatie toe te passen. Om dat te doen moeten ze wel heel doordacht uit het systeem stappen of bepaalde elementen of modules uitsluiten of wijzigen. Dat kan door wat ik een procedure van versterkte opt-out noem, onder begeleiding van een notaris (hoofdstuk 6).

In hoofdstuk 7 bekijk ik dan hoe het recht ook andere vormen van intieme samenlevingsrelaties buiten de samenwonende koppels kan erkennen – en zelfs hoe daar enige vorm van wettelijke bescherming op vermogensvlak zou kunnen worden ingevoerd. Ik stel niet voor om voor die koppels automatisch aanvullende regels te bepalen, maar wel dat de wet hen de mogelijkheid zou geven om voor een aantal van die regels zelf te kiezen. Zo zou de wet ook voor die andere relaties de bestaande aanvullende regeling kunnen aanbieden als een flexibel modulair raamwerk via een eenvoudige opt-in, dus enkel als ze er daadwerkelijk voor kiezen.

Het verschil is duidelijk: bij samenwoners gelden de regels automatisch, maar ze kunnen er uitstappen mits strenge formaliteiten en waarborgen (opt-out). Voor andere intieme relaties van mensen die niet samenwonen gelden de regels niet, maar ze kunnen er instappen voor zover ze dat bewust willen (opt-in).

De voorstellen die ik doe leiden tot een daadwerkelijk billijk en inclusief relatievermogensrecht op maat (hoofdstuk 8). Dat staat in schril contrast met het onbillijke en niet-inclusieve systeem dat vandaag bestaat, voornamelijk als gevolg van de overdreven focus en eenzijdige bescherming van het huwelijk. Ik stel in dit hoofdstuk ook een systeem voor om de zogenaamde wettelijke intimiteitsprivileges en vooral economische voordelen niet meer te beperken tot het huwelijk en de ongehuwde samenwoning. We kunnen die tot op zekere hoogte ook openstellen voor andere intieme relaties. Wel op één voorwaarde, die ook voor samenwoners moet gelden, namelijk dat de partners in hun privérelatie ook een minimaal engagement hebben opgenomen om voor elkaar te zorgen.

Ten slotte zetten we alles nog even op een rij en sluit het boek in hoofdstuk 9 af met 20 samenvattende stellingen en eindconclusies.

Let op: alles wat in deze hoofdstukken 6 tot 8 van deze ‘derde beweging’ wordt besproken, is **toekomstmuziek**.

Het is een pleidooi en een analyse voor een evenwichtige regeling die meer billijkheid en solidariteit brengt, met respect voor de vrijheid van iedereen. Die regeling zal het recht ook inclusiever maken, met respect voor de keuzes die mensen maken om hun relaties vorm te geven op de manier die het beste bij hen past.

Die voorstellen zijn dus geen bestaand recht. Je kan ze vandaag niet zomaar toepassen. Verschillende ideeën en voorstellen daaruit kan je wel al gaan toepassen door ze met elkaar af te spreken in een contract. Maar dat is niet voor alle voorstellen mogelijk omdat er soms een uitdrukkelijke wettelijke grondslag voor nodig is, en dus vooraf nog een wetswijziging.

HOOFDSTUK 1

DE WETTELIJKE REGELS EN BESCHERMING BIJ HUWELIJK

1 VAN OUDERWETS INSTITUUT NAAR MODERN PARTNERSCHAP

In de negentiende en tot ver in de twintigste eeuw gold het huwelijk als de enige aanvaardbare vorm van samenleven tussen een man en een vrouw. Samenwonen zonder te trouwen werd toen als onfatsoenlijk beschouwd. Onder invloed van christelijke waarden betekende trouwen dat de man het hoofd van het gezin was, dat het koppel seksueel trouw aan elkaar bleef, kinderen kreeg en die tot goede burgers opvoedde. Het huwelijk was een stevige bouwsteen van de samenleving en was als instituut belangrijker dan de individuen die er instapten. Zo belangrijk zelfs dat het vroeger niet mogelijk was om te scheiden.

Maar dat idee is veranderd. Door evoluties zoals meer aandacht voor persoonlijke vrijheid, gelijkwaardigheid tussen man en vrouw en de nadruk op zelfontplooiing, is het huwelijk veel meer een persoonlijke keuze geworden. Mensen trouwen niet meer omdat het moet, maar omdat ze ervoor kiezen. Het huwelijk is meer een contract tussen twee gelijkwaardige personen die samen hun leven willen delen. Het gaat nu vooral om emotionele verbondenheid en persoonlijke groei.

Een grote stap in die evolutie was de **emancipatie van de vrouw**. Vroeger mocht een getrouwde vrouw bijvoorbeeld niet zelfstandig een bankrekening openen of werken zonder toestemming van haar man. Pas sinds de Wet van 14 juli 1976 werden man en vrouw ook juridisch gelijkwaardig binnen het huwelijk. Zo hebben ze nu gelijke beslissingsbevoegdheid voor het beheren van hun gemeenschappelijk vermogen. Dat betekent onder meer ook dat elk van hen zijn eigen beroep mag uitoefenen, een eigen bankrekening mag openen, en zijn inkomsten alleen ontvangt.

Vandaag kiezen mensen die huwen er als twee vrije en autonome mensen voor om samen hun leven uit te bouwen, binnen het kader van een huwelijk dat nu gestoeld is op liefde, respect en gelijkwaardigheid. Ze

beslissen zelf hoe ze hun relatie vormgeven, zonder dat religie, traditie of economische druk hen verplichten tot een bepaalde rol. Het huwelijk wordt zo een privécontract tussen twee mensen. En in sommige landen, zoals in de VS, is de privacy van dat huwelijk zelfs grondwettelijk beschermd tegen inmenging van de overheid.

Wie vrij kiest om te trouwen, moet ook vrij kunnen kiezen om uit elkaar te gaan. Daarom is echtscheiding vandaag altijd mogelijk, zonder dat iemand daarvoor 'schuld' moet hebben. De echtscheiding door onderlinge toestemming (EOT) is de meest voorkomende vorm van uit elkaar gaan bij gehuwden. De nadruk ligt ook hier op zelfontwikkeling: mensen mogen zelf beslissen wanneer een relatie niet meer werkt. Wel moeten ze ook voor de EOT nog altijd langs de rechter gaan, maar er zijn plannen om dat te veranderen. De rechter zou dan alleen nog moeten tussenkomen om de belangen van minderjarige kinderen te bewaken.

Het gevolg van al die vrijheid is natuurlijk wel dat beide ex-partners dan in principe autonoom instaan voor hun eigen levensonderhoud. Maar ook op dat vlak blijft het huwelijk een extra bescherming bieden. Als een echtgenoot in financiële nood komt, kan hij onder bepaalde voorwaarden een alimentatie of uitkering tot levensonderhoud krijgen van de andere echtgenoot. Die alimentatie mag niet hoger liggen dan één derde van het inkomen van de echtgenoot die moet betalen. Ze mag ook niet langer duren dan de duur van het huwelijk zelf. Wie maar vijf jaar gehuwd is, kan dus maximum voor vijf jaar van zo'n uitkering genieten.

2 EEN BELANGRIJKE MAATSCHAPPELIJKE FUNCTIE

Toch is het huwelijk vandaag nog steeds geen gewone overeenkomst. Het blijft een zeer formeel geregelde en wettelijk omkaderde relatievorm. De overheid bepaalt een hele verscheidenheid aan regels op alle mogelijke momenten van de relatie, zowel bij het begin van het huwelijk, tijdens het huwelijk, als bij een echtscheiding of overlijden. Je kan dus niet al-

les zelf beslissen. Dat komt omdat het huwelijk nog steeds belangrijke maatschappelijke functies vervult:

Ordenend: Het huwelijk zorgt voor duidelijkheid en structuur in relaties. Die regels moeten specifiek zijn. Uiteraard gelden er andere regels tussen gehuwden dan tussen handelaar en consument, of tussen handelspartners. De gewone wettelijke vermogensregels uit het zakenleven of de ondernemerswereld zijn tenslotte niet geschikt voor de complexe dynamiek van liefdesrelaties.

Instrumenteel: De wetgever gebruikt het huwelijk nog steeds om waarden te bevorderen, zoals gelijkwaardigheid tussen partners of bescherming van kinderen.

Beschermend: Partners worden beschermd tegen onrechtvaardige of onbillijke afspraken, zowel tegenover elkaar als tegenover zichzelf.

Ook het familierecht in algemene zin is bedoeld om kwetsbare mensen te beschermen. Omdat relaties vaak met veel emoties gepaard gaan, kunnen mensen soms niet rationeel beslissen. Het recht moet dan bescherming bieden, net als in andere sociale situaties. Het huwelijk bood traditioneel het wettelijk kader voor het ouderschap om de kinderen te beschermen. Toch is het huwelijk daarvoor niet de enige manier. Belangrijk is vooral dat er duidelijke regels zijn over de opvoeding en het welzijn van kinderen, los van de relatievorm van de ouders. De regels voor de uitoefening van het ouderlijk gezag over kinderen gelden daarom ongeacht of die ouders getrouwd zijn. Wat telt, is of de ouders samenwonen. Vreemd genoeg moeten enkel de gehuwden bij echtscheiding een regeling uitwerken over de kinderen, of dat aan de rechter vragen. Bij een relatiebreuk tussen ongehuwde samenwoners is dat niet het geval. Dat is onterecht: het lot van de kinderen mag niet afhangen van de specifieke relatievorm van hun ouders.

Zo worden de horizontale relatie tussen de ouders als partners onderling en de verticale relatie tussen ouders en hun kinderen vermengd. Ouders

zondigen daar zelf ook tegen, bijvoorbeeld bij een vechtscheiding. Dan lijkt de ene of de andere ouder niet in staat om het onderscheid te maken tussen verdriet of kwaadheid tegenover de ex-partner en diens rol als vader of moeder van de kinderen. De uitspraak ‘Ja, ik ben kwaad op mijn ex-man en hij heeft mij gekwetst’ is dikwijls moeilijk combineerbaar met de uitspraak ‘En ja, mijn ex-man is een heel lieve en geweldige papa’.

3 SOLIDARITEIT BINNEN HET HUWELIJK

Wie trouwt, kiest vrijwillig voor een relatie waarin je voor elkaar zorgt. Die solidariteit is een logisch gevolg van het engagement dat je aangaat. Je deelt niet alleen het leven met elkaar, maar ook de verantwoordelijkheden voor elkaar. Die solidariteit wordt nog sterker als er kinderen zijn: de zorg voor hen is een gedeelde verantwoordelijkheid van beide ouders.

In het huwelijk gaan vrijheid en gelijkwaardigheid samen met solidariteit. Het is geen tegenstelling. Hoeveel solidariteit er precies is, hangt af van de keuze van het koppel. Je kiest als partners zélf hoeveel je deelt, maar je doet dat binnen een wettelijk kader dat een aantal basisregels oplegt.

Behalve bescherming geeft het huwelijk ook voordelen op publiekrechtelijk vlak. Dat laatste wil zeggen voordelen die de overheid je geeft. We maken een onderscheid tussen **intimiteitsvoordelen** (je mag elkaar bezoeken in het ziekenhuis of in de gevangenis, en je hebt rechten rond immigratie of verblijf (bv. recht op gezinshereniging)) en **economische voordelen** (je hebt fiscale voordelen, rechten in de sociale zekerheid, pensioenrechten).

Critici vinden dat de overheid te veel focust op die extrinsieke functie van het huwelijk als een soort ‘economisch contract’, en te weinig op de intrinsieke waarde van de intieme relatie zelf. Toch lijkt het een goede zaak en terechte beslissing van de samenleving om toe te staan dat wie trouwt, automatisch toegang krijgt tot een aantal vaak belangrijke eco-

nomische rechten en voordelen. Een belangrijke vraag daarbij is of de overheid die voordelen zomaar mag beperken tot wie gehuwd is, en die niet of in veel mindere mate mag toekennen aan koppels die niet gehuwd samenwonen. Daar komen we verder in hoofdstuk 8 uitvoerig op terug.

4 HET HUWELIJK VOLGENS DE BELGISCHE WET

Oorspronkelijk kon je in België alleen trouwen als man en vrouw. Homoseksuele relaties werden genegeerd en lange tijd sterk afgekeurd. In 2003 veranderde dat. Sindsdien mogen ook twee mannen of twee vrouwen trouwen. Dat is een belangrijke stap in de erkenning van gelijkwaardigheid van alle mensen en koppels in het recht.

Een huwelijk moet officieel worden gesloten. De wet legt vast wat de gevolgen zijn: sommige regels zijn verplicht, andere aanvullend. Je kan ook niet zomaar zelf beslissen om het huwelijk te beëindigen: dat kan alleen door een echtscheiding die loopt via de rechtbank. In het regeerakkoord van juli 2024 is overeengekomen om dit te versoepelen: voor zover er geen minderjarige kinderen zijn, zou een echtscheiding mogelijk worden louter via een administratieve procedure, zonder dat er een rechter moet tussenkomen. Wel nog met tussenkomst van een notaris of een advocaat. De wetgeving die daarvoor nodig is, is er op dit moment nog niet.

Het huwelijk eindigt juridisch ook door het overlijden van een van de echtgenoten. Vroeger was dat niet noodzakelijk zo: onder het oude recht van het Burgerlijk Wetboek in 1804 kon de overgebleven echtgenoot na overlijden van zijn partner de gemeenschap voortzetten. Mensen kunnen dit overlijden namelijk psychologisch of emotioneel heel anders ervaren. Voor sommige weduwen of weduwnaars maakt het overlijden van de echtgenoot helemaal geen einde aan het huwelijk, en blijven zij die echtelijke band ervaren als iets reëls en bestaands.

De wettelijke regels over de financiële en economische gevolgen van het huwelijk zijn vastgelegd in het **huwelijksvermogensrecht** en het **erf-recht**. In 2018 en 2022 werden die grondig hervormd, zodat de nadruk nog meer ligt op duidelijke regels en betere bescherming, met meer keuzemogelijkheden voor koppels. Maar die hervorming is beperkt tot het huwelijk. Voor andere relatievormen buiten het huwelijk is minder tot zelfs niets geregeld. Zowel de feitelijke als de wettelijke samenwoning zijn bij de hervorming in de kou blijven staan, om nog niet te spreken over andere intieme samenlevingsrelaties, waar de wetgever zelfs niet wou over nadenken.

5 HET 'PRIMAIR' HUWELIJKSVERMOGENSSTELSEL: DWINGENDE REGELS TIJDENS HET HUWELIJK

Het Burgerlijk Wetboek formuleert een aantal dwingende of verplichte basisregels die voor elk huwelijk gelden. We noemen dit het primair stelsel omdat die regels primordiaal en essentieel zijn. Een huwelijk is wettelijk niet denkbaar als niet minstens die regels zijn opgelegd. Je moet samenwonen, elkaar trouw zijn, elkaar financieel helpen, emotioneel bijstaan en ondersteunen. Die regels zijn 'dwingend', wat betekent dat je er niet van mag afwijken, ook niet via contracten. We kunnen ze opdelen in drie thema's: (1) hoe de lasten van het huwelijk worden gedeeld, (2) hoe de gezinswoning wordt beschermd en (3) wat er gebeurt bij moeilijkheden tussen partners.

Bijdragen in de lasten van het huwelijk

De lasten van het huwelijk omvatten alle kosten die voortkomen uit het samenleven als koppel of als gezin. Denk aan eten, kledij, huisvesting, medische kosten, hobby's en ontspanning, de opvoeding van de kinderen en hun studies en hobby's, de zorg voor elkaar en het huishouden.

Elke echtgenoot moet zijn inkomsten bij voorrang besteden om bij te dragen in die lasten van het huwelijk. En elke echtgenoot moet er in bijdragen volgens zijn mogelijkheden. Dat betekent: op basis van wat je kan, financieel én op andere manieren. Dat kan bijvoorbeeld 'in natura', dit wil zeggen via het huishouden, zorg voor de kinderen, andere zorgtaken of hulp bij het werk van je echtgenoot.

Als een van de echtgenoten schulden maakt voor het gezin (bv. een reis boek of een vakantiehuis huurt), dan is de andere daar ook verantwoordelijk voor. Ze zijn dan beiden 'hoofdelijk' gehouden om die schulden te betalen. Elke echtgenoot kan dus aangesproken worden voor het hele bedrag dat verschuldigd is, niet alleen voor zijn aandeel daarin. Als de schuld voldaan is, kan hij dan aan de ander vragen om zijn deel terug te betalen. Maar die regel van de 'hoofdelijkheid' geldt niet als het om buitensporige uitgaven gaat (die veel te overdreven zijn volgens de concrete levensstandaard van dat gezin) of als de echtgenoten feitelijk gescheiden leven en de schuldeiser daarvan wist. Dan kan een echtgenoot enkel aangesproken worden voor de schulden die hijzelf is aangegaan.

Bescherming van de gezinswoning en inboedel

De gezinswoning is de woning waar het gezin (geheel of gedeeltelijk) samenleeft. Dat kan een huis, appartement, studio of tiny house zijn, gehuurd of gekocht. Het maakt niet uit wie de eigenaar is. De wet beschermt deze woning zodat één echtgenoot niet eenzijdig kan beslissen om die te verkopen of de huur op te zeggen.

Als één echtgenoot alleen eigenaar is van het huis en die wil het huis verkopen of wegschenken, dan moet de andere echtgenoot akkoord gaan met het opheffen van de functie van 'gezinswoning'. Het gaat dus niet om een contractuele toestemming voor de verkoop zelf, maar wel een akkoord voor het feit dat het gezin er dan niet langer kan wonen. Zonder dit akkoord kan de verkoop in principe niet doorgaan, tenzij de rechter er anders over zou beslissen. Zodra je getrouwd bent, geldt

die bescherming van de gezinswoning automatisch. Dit duurt zolang het huwelijk duurt.

De bescherming geldt ook voor het huisraad: dat zijn alle spullen in het huis – zoals meubels en huishoudtoestellen. Het maakt niet uit wie de eigenaar is: beide echtgenoten mogen deze zaken niet zomaar weg nemen of verkopen.

Let op: er is geen bescherming tegen het beslag dat een schuldeiser op de woning of het huisraad zou leggen. Een beslag kan voorkomen als iemand zijn schulden niet heeft betaald en een rechter aan een schuldeiser een vonnis verleent om zijn geld te recupereren. Dan kan die ‘beslag’ leggen en het huis of de inboedel laten verkopen om dan uit de opbrengst zijn vordering te kunnen voldoen. Maar dat kan niet onbeperkt.

Tegenover het recht van een schuldeiser om betaald te worden, staat het recht van de schuldenaar op een menswaardig bestaan. Daarom kan niet op alles, tot de laatste euro, beslag gelegd worden. Het loon of vervangingsinkomen kan maar boven een bepaald plafond worden afgenomen: er is een leefminimum waaraan niet geraakt kan worden. Verschillende goederen van de inboedel zijn onbeslagbaar omdat de schuldenaar en zijn gezin een menswaardig leven moeten hebben. Het gaat dan bijvoorbeeld om: bed en beddengoed, kleren en linnengoed, wasmachine, strijkijzer en strijkplank, tafel en stoelen die voor de familie een gemeenschappelijke maaltijd mogelijk maken, studieboeken, goederen volstrekt nodig voor iemands beroep, computer, mobiele telefoon enzovoort.

En zelfs het huis zelf kan in bepaalde gevallen niet in beslag worden genomen. Elke zelfstandige, vrij beroeper, zaakvoerder en bestuurder van een vennootschap, kan namelijk voor de notaris een verklaring afleggen waarmee hij zijn gezinswoning beschermt tegen beslag door schuldeisers omwille van schulden die voortvloeien uit zijn beroepsactiviteiten. Dat wordt dan vastgelegd in een ‘akte van onbeslagbaarheid’.

Wat als het huis gehuurd is?

Zelfs als maar één echtgenoot het huurcontract ondertekend heeft (ook vóór het huwelijk), dan worden beide echtgenoten tijdens het huwelijk automatisch huurders. Ze zijn dus van dan af ook samen verantwoordelijk voor het betalen van de huur. Als de huisbaas het huurcontract wil opzeggen of wil laten weten dat herstellingen vereist zijn, moet hij beide echtgenoten hierover aanschrijven.

Boven op deze algemene federale regels zijn er bijkomende aanvullingen die per gewest verschillen. In Vlaanderen bevestigt het Woninghuurdecreet dat de echtgenoot automatisch medehuurder is. Beide echtgenoten moeten instaan voor de verplichtingen en moeten samen beslissingen nemen over de huur. In Wallonië is er geen bijkomende regeling voor gehuwden, maar wel een algemene regeling voor mensen die op hetzelfde adres gedomicilieerd zijn, zodat het contract na overlijden van een van hen door de andere kan worden verdergezet. In Brussel is er een bescherming voor gezinsleden van een overleden huurder, zodat zij niet zomaar aan de deur kunnen gezet worden. Voor de langstlevende echtgenoot is geen bijkomende regeling voorzien, dus dat valt onder de algemene federale regels.

Bijzondere situaties: scheiding, overlijden, conflicten

Na echtscheiding vervallen veel van deze beschermingen. Wel kan een rechter bepalen wie de gezinswoning mag blijven gebruiken. Dat gebeurt op basis van ieders belangen en financiële situatie. In geval van partnergeweld krijgt het slachtoffer bijna altijd het recht om er te blijven wonen.

Na overlijden krijgt de langstlevende echtgenoot vaak het recht om in de gezinswoning te blijven wonen. Als het huis deel uitmaakt van het gemeenschappelijk vermogen of van een onverdeeldheid (het huis staat op beider naam maar ze zijn niet getrouwd onder gemeenschap

van goederen), is hij automatisch eigenaar van de helft daarvan. Op de andere helft die in de nalatenschap valt van de overleden echtgenoot, heeft de langstlevende het erfrechtelijk 'vruchtgebruik', zowel op de woning en het huisraad: de overlevende mag er blijven wonen en de spullen gebruiken, ook als hij geen eigenaar is. Hij mag ook het huis na overlijden verlaten, verhuren, en de huurinkomsten ontvangen en vrij besteden. Als het huis gehuurd was, gaat het huurcontract automatisch over naar de langstlevende echtgenoot.

Bij ernstige gezinsproblemen, als de relatie ernstig verstoord is door geweld, misbruik, of andere problemen, kan de familierechtbank maatregelen nemen, die gelden tot de echtscheiding definitief is. Zo'n maatregel kan bijvoorbeeld zijn dat één echtgenoot tijdelijk alleen het huis mag gebruiken. Of de rechter kan bepalen hoe inkomsten worden besteed: één van de echtgenoten kan zelfs toelating krijgen om een deel van het loon van de andere rechtstreeks van de werkgever te ontvangen. Of één echtgenoot mag alleen beslissingen nemen als de ander dat niet kan of weigert.

Wat als de regels geschonden worden?

Als een echtgenoot de dwingende regels van het huwelijk overtreedt (bv. het huis verkoopt zonder toestemming), dan kan de andere naar de rechter stappen en vragen om de handeling te laten vernietigen (ongeldig verklaren) of een schadevergoeding eisen.

6 GEMEENSCHAP VAN GOEDEREN OF SCHEIDING VAN GOEDEREN

Carlos en Nathalie, gehuwd onder het wettelijk stelsel van gemeenschap

Meer dan veertig jaar geleden zijn ze verliefd geworden op een bal van de jeugdbeweging in het dorp. Carlos was bijna afgestudeerd als boekhouder. Nathalie zat in haar voorlaatste jaar regentaat Nederlands-Engels. Een jaar later verloofden ze zich, en zes maanden later volgde het jawoord in de dorpskerk, en een mooi feest in zaal 'De Goede Heerd'. Ze kochten een klein huisje waar Carlos alles opknapte en kregen vier prachtige kinderen: Jasmien, Joke, Jan en Jonas.

Toen Nathalie onlangs overleed aan een agressieve kanker, werd Carlos eigenaar van de helft van hun gemeenschappelijke goederen, met daarin de gezinswoning en gelden op een rekening. Op de andere helft van al die goederen erfde hij bovendien het vruchtgebruik, en de vier kinderen samen de blote eigendom. Carlos kan rustig in de gezinswoning blijven wonen voor de rest van zijn leven. Alles is wettelijk voorzien.

Bij overlijden biedt het huwelijk een goede bescherming, zeker in combinatie met het wettelijk stelsel van de gemeenschap van aanwinsten. Dat is de regeling die automatisch geldt ook als je niet naar de notaris gaat om een huwelijkscontract te laten opmaken. Je krijgt de helft van de gemeenschap in eigendom en de erfwet voorziet voor gehuwden in een wettelijk erfdeel (ook als er geen testament is), van vruchtgebruik op alles, als er kinderen zijn en zelfs nog meer als er geen kinderen zijn. Fiscaal genieten de langstlevende echtgenoot en de kinderen van de laagste tarieven van de erfbelasting.